

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

*Борак Анастасія
Науковий керівник – доц. Петришина Ольга*

МІСЦЕ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ, ОПРАЦЮВАННЯ В УМОВАХ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Комунікативні уміння і навички учнів формуються на основі знань про текст і його структуру, типи мовлення, стилі мовлення. Програма з української мови для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [12] зобов'язує вивчати функціональні стилі в поєднанні із відомостями про текст і типи мовлення (розповідь, опис, роздум (міркування)). Опрацювання стилістики має на увазі такі аспекти: ознайомлення школярів із основними стилями мовлення; з'ясування основних ознак кожного із виучуваних стилів; вироблення в учнів умінь встановлювати належність тексту до певного стилю; створення зв'язних висловлювань з урахуванням стилю і типу мовлення. Використання такого підходу до опрацювання стилів сприятиме поглибленому розвитку учнівського мовлення, мовленнєвої культури загалом, вихованню мовної особистості. Мета статті – охарактеризувати термінологічний апарат опрацювання стилів сучасного українського мовлення. Із кінця 50-х років минулого століття один із пріоритетних напрямків науково-дослідної діяльності вітчизняних мовознавців займає лінгвостилістика. Надалі лінгвостилістика трансформувалася в науку, яка вивчає стилістичну систему національної мови загалом: усі вияви, різновиди і стилі в писемній та усній формах [4, с. 9]. Вітчизняні мовознавці розглядають стилістику у широкому і вузькому розумінні: у широкому – наука, яка вивчає стилі мови; у вузькому – наука про емоційно-експресивне забарвлення мови.

Класичне визначення поняття «стилістика» подає курс «Сучасна українська літературна мова: стилістика»: «...стилістика як галузь мовознавства є наука про стилістичну систему національної мови, про її зміст, сутність, тобто про те, що є стилістичним у засобах усіх інших систем (рівнів) цієї мови; це наука про інтелектуальні (сміслові) та експресивні відтінки співвідносних, паралельних чи синонімічних виразів мови; предметом стилістики є також вивчення різновидів (типів) літературної мови, засобів і шляхів організації і використання виразових, зображувальних засобів мови в різних стилях літературної мови і літературного мовлення» [10, с. 22].

Український мовознавець О. Д. Пономарів трактує «стилістику» як науку, предметом вивчення якої є стилістична диференціація мови, а також функціональні стилі. Учений-лінгвіст наголошує, що стилістика вивчає засоби увиразнення мови – «ті елементи, що приєднуються до власне вираження думки, супроводжують семантичний зміст висловлюваного – емоційно-експресивні та оцінні моменти мовлення» [8, с. 5].

На думку докторки філологічних наук, професорки, академки НАН України С. Я Єрмоленко, стилістика (лінгвостилістика) як розділ мовознавчої науки вивчає: а) закономірності існування й структурну будову суспільно зумовлених різновидів мови – функціональних стилів; б) мовні одиниці щодо їх додаткового експресивно-стильового забарвлення; в) взаємодію різних рівнів словесно-виразових засобів у конкретному тексті, зв'язок їх із позамовними чинниками; г) типологію стильової специфіки текстів» [3, с. 260]. Вітчизняні мовознавці виділяють функціональну стилістику, практичну стилістику, стилістику мовних одиниць і стилістику художнього мовлення, погоджуючись із тим, що основною категорією стилістики як лінгвістичної дисципліни є стиль [9, с. 64].

Видатний український лінгводидакт, мовознавець М. І. Пентилюк визначає три різновиди стилістики: а) стилістика мови (вивчаються стилістичні засоби усіх рівнів мови); б) стилістика мовлення – функціональна стилістика (вивчаються розмовний і книжні стилі та їх загальні ознаки); в) стилістика художньої літератури (розглядається функціонування мовних одиниць в художніх творах) і пропонує таке визначення поняття «стилістика»: «Стилістика – це наука, яка займається відбором виразивних засобів мови для їх функціонування в мовленні залежно від мети висловлювання та мовленнєвої ситуації» [7, с. 101–102].

Ключовим поняттям стилістики є дефініція стилю. Учені-лінгвісти вказують на багатозначність цього поняття. Слово «стиль» походить із латинської мови (*stilus*) і означало в давнину спочатку паличку із загостреним кінцем, якою користуються під час письма на дерев'яній поверхні, вкритій воском, згодом – манеру письма. На сьогодні слово «стиль» є терміном багатьох наук, зокрема мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, але кожна з них вкладає у нього своє поняття.

Доктор філологічних наук, професор Струганець Л. В. пропонує таке визначення стилю: «мовний конструкт, функціональний різновид літературної мови, який визначається сферою її використання і характеризується особливостями у виборі, поєднанні й організації системи мовних засобів у зв'язку з метою і змістом спілкування» [9, с. 66].

Стиль є способом функціонування мовних явищ (за енциклопедією «Українська мова», «манера мовного вираження у різних сферах, умовах, формах спілкування» [11, с. 602]. У лінгводидактиці послуговуються терміном «стиль мовлення»: «своєрідна сукупність мовних засобів, що свідомо використовується мовцем за певних умов спілкування» [7, с. 108].

Оскільки основою функціонування стилів мовлення є поєднання форм спілкування із екстралінгвістичними факторами (1) мета спілкування; 2) завдання спілкування; 3) стратегія спілкування; 4) тактика спілкування та ін.), вважаємо доречним застосування дефініції «функціональний стиль мовлення». За українським мовознавцем, провідним фахівцем у галузі комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевичем, функціональним стилем мовлення вважається «різновид літературної мови, який ґрунтується на різних типах мислення (побутовому, науковому, публіцистичному, естетичному тощо) і характеризується сукупністю мовних засобів, що відповідають цим типам мислення, а також принципами і прийомами добору елементів мовного коду учасниками спілкування залежно від змісту, контексту та ситуації, в яких вони перебувають» [2, с. 193].

Переважає більшість вітчизняних мовознавців основу класифікації функціональних стилів мовлення вбачає у поєднанні позамовних (екстралінгвістичних) факторів із власне лінгвістичними. Розрізнення функціональних стилів мовлення учені (зокрема Пентилюк М. І., Пономарів О. Г., Чередниченко І. Г. та ін.) пов'язують із основними функціями мови, до яких належить спілкування, повідомлення і діяння, вплив.

В сучасних мовах (у тому числі й українській) виділяють п'ять основних функціональних стилів мовлення: розмовний (розмовно-побутовий), науковий, діловий (офіційно-діловий), публіцистичний, художній (художньо-белетристичний, стиль художньої літератури). Спільною ознакою усіх функціональних стилів мовлення є те, що вони є різновидами однієї мови, «представляють усе багатство її виражальних засобів і виконують важливі функції в житті суспільства – забезпечують спілкування у різних його сферах і галузях» [7, с. 109].

Досі в національній мові на часі питання щодо функціонування й інших стилів мовлення. Так, серед стилів писемної мови О. Г. Муромцева і В. Ф. Жовтобрюх виділяють і епістолярний стиль [6, с. 162] як стиль приватного листування з такими притаманними йому рисами, як: 1) наявність певної композиції (лист має початок із звертанням до адресата мовлення; головну частину, що розкриває зміст листа; кінцівку, якій притаманні свої засоби вираження і структура); 2) стійкі вирази (я живий-здоровий, чого і Вам бажаю; щиро Вам прихильна; моє шанування Вашій родині тощо); 3) розмовний тон; 4) відповідна лексика. І. Г. Чередниченко виділяє ораторських стиль [13, с. 42].

У нашому дослідженні мова піде і про конфесійний стиль (його ще називають релігійним або сакральним), оскільки відомості про нього опрацьовуються у загальноосвітніх навчальних закладах. Серед мовознавчої літератури знаходимо багато наукових праць і дисертаційних досліджень, присвячених історії становлення, висвітленню основних стильових рис, мовних засобів та підстилів релігійного стилю (Бабич Н., Горбач О., Дзюбишина-Мельник Н., Задорожний В. Коць Т., Павлова І., Петришина О., Полюга Л., Циперлюк О.).

Зауважимо, що з перших років незалежності України релігійний стиль почав своє входження (повернення) до системи функціональних стилів сучасного українського мовлення. Відомий український мовознавець Н. Д. Бабич зазначає, що релігійний (конфесійний) стиль українського мовлення на сьогодні є функціональним, але «наукове вивчення його тільки почате», [1, с. 79]. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. більш детально аналізують конфесійний стиль мовлення та історію його розвитку і зазначають, що він «зберігає основні риси класичної сакральної мови: урочистість, канонічність словоформ і конструкцій, сталість жанрів (Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь, псалом)» [5, с. 291]. Ф. С. Бацевич зауважує, що конфесійний стиль мовлення повинен «забезпечити спілкування людей у релігійній сфері, потреби віри. Має свої канони, стильові домінанти, вибирає із синонімічних рядів етнічної мови одиниці піднесеного урочистого звучання» [2, с. 195].

Готуючись як до аспектичних уроків, на яких опрацьовуються відомості про функціональні стилі сучасного українського мовлення, так і до уроків розвитку зв'язного мовлення, учитель-словесник має добре усвідомити зміст кожного стилістичного поняття, що пропонує програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів; досконало знати особливості кожного із виучуваних в основній школі стилів мовлення, а також передбачати можливості для

застосування зразків різних стилів на уроках вивчення фонетики, лексикології та фразеології, морфології і синтаксису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого : мовно-народознавчі наукові студії. Чернівці : Букрек, 2012. 384 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 344 с.
3. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
4. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навчальний посібник. 2-е вид., переробл. Львів : ПАІС, 2007. 400 с.
5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручн. для філолог. спец. вузів. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Муромцева О. Г., Жовтобрюх В. Ф. Культура мови вчителя : курс лекцій / за ред. О. Г. Муромцевої. Харків : Гриф, 1998. 208 с.
7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
8. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник для студ. гуман. спец. вищих закладів освіти. 3-тє вид., переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
9. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.
11. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
12. Українська мова (Сторінка журналу на сайті НАН України. URL : <http://www1.nas.gov.ua/>)
13. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ : Рад. школа, 1962. 495 с.

Стасишина Юлія

Науковий керівник – доц. Вільчинський Олександр

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЦИСТА МИКОЛИ РЯБЧУКА

Микола Юрійович Рябчук народився 27 вересня 1953 р. в Луцьку. Виростав у Львові, де жили й працювали батьки. «Навчався у політехнічному інституті, звідки був відрахований з третього курсу за участь у самвидаві. Закінчив заочно 1977-го за фахом інженер-електромеханік. 1988-го отримав другий диплом у Літературному інституті ім. Горького у Москві за фахом літературний працівник» [4]. Як публіцист Микола Рябчук дебютував збіркою літературно-критичних статей «Потреба слова» (1985 р.) ще за радянських часів. Але вже тоді його публікації були своєрідним орієнтиром для молодшої генерації українських письменників та поетів покоління вісімдесятих. Тоді ж, у середині 1980-х він переїздить до Києва й починає працювати у редакції журналу «Всесвіт». Дружина Миколи Рябчука відома українська поетеса Наталка Білоцерківець. Дочка Анастасія – соціологиня. Син Юрій – музикант.

Микола Рябчук працював редактором, завідувачем відділу та заступником головного редактора журналу «Всесвіт», оглядачем відділу культури газети «День», відповідальним редактором часопису «Критика», співробітником Інституту культурної політики та Центру європейських гуманітарних досліджень Національного університету «Києво-Могилянська академія». У 1994-1996 та 1999 роках перебував на викладацькій та дослідницькій роботі у США. З 1997 року член Асоціації українських письменників. Починаючи з 2006 року, по